

LŐRINCZ GÁBOR

# Szövegköziség – intermedialitás – heavy metal

Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!  
(nem a fény festi a fekete színt karcsu sugárecsetével)  
minden működik  
a titkos terv szerint –  
nyitva már a hetedik pecsét,  
kezdődik a pokoli színjáték.

Isten dicsére embert áldozának,  
iszapos, mély, fekete árok  
pártütő isten, összetépett lélek,  
s fölzeng egy bús, istenes ének:  
készülj az útra ember,  
magammal viszem a lelked,  
utolsó perced  
velem töltöd el!

Írásom mottója bizonyos szempontból talán Esterházy Péter *Függő* című művére emlékezteti az olvasót, hiszen bár a sorok legtöbbször ismerősen cseng – legalábbis a magyar metálzene és az irodalom kedvelői számára biztosan –, eredetük és szerzőjük meghatározása mégis kisebb-nagyobb erőfeszítést igényel.

Elemzésem kiindulópontjául a Pokolgép nevű zenekar *Éjféli harang*, illetve *Metálbomba* című szerzeményei szolgálnak. Az első az 1987-es, *Pokoli színjáték*, a második pedig a 2016-os, *Metálbomba* elnevezésű albumon található. Ezek a dalok természetesen és szükségszerűen további műveket is bevonnak az értelmezési horizontba, melyeknek szempontunkból nemcsak a szövege, hanem zenei világa is nagyon fontos, mivel bennük az intertextualitás és az intermedialitás nézőpontjai együtt érvényesülnek.

Nézzük az első szöveget, amely – mint alább látni fogjuk – ellentétek egész sorára épül:

*Mikor az Ördög templomba ment,  
Síri csend lett odabent.  
A pap szájából kihullt a beszéd,  
Mindenki tördelte a kezét.*

*Leült az ördög az orgonához,  
A sánta kántor menekült.  
A zsoltár metálba váltott,  
Nem a vég volt ez, csak a kezdet!*

*Késő volt bezárni a reteszt,  
Megfordult a tornyon a kereszt.  
Éjféلكor megkondult a harang,  
Földre szállt egy sátáni hang.*

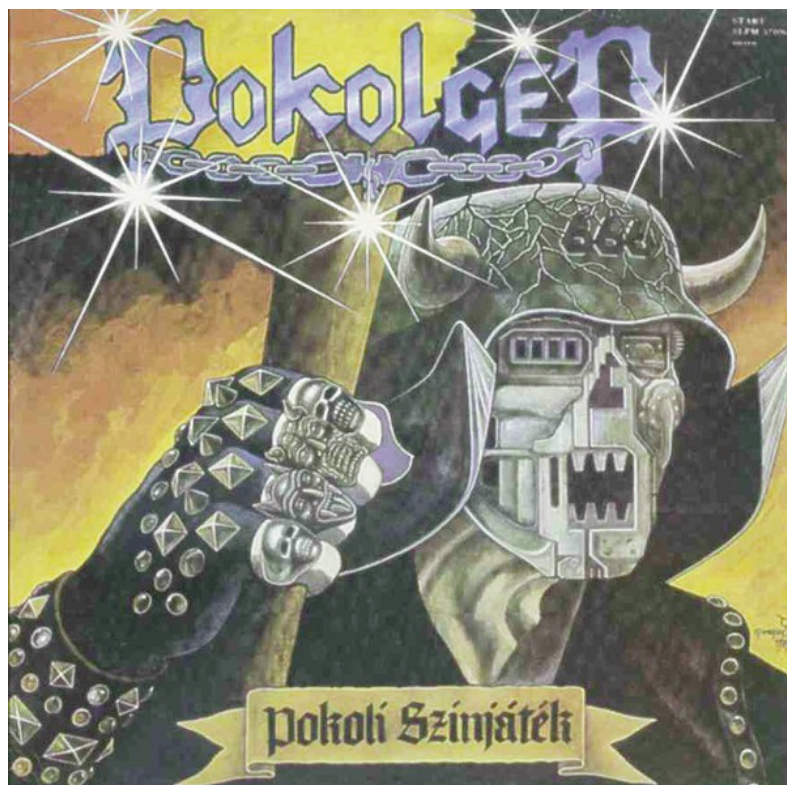
*Mert leült az Ördög az orgonához,  
A sánta kántor menekült.  
A zsoltár metálba váltott,  
Nem a vég volt ez, csak a kezdet!*



Ördög testvér, játssz még!  
A hideg ráz, ha zenédet hallgatom.  
Ördög testvér, játssz még!  
A hideg ráz, ha zenédet hallgatom.

Készülj az útra ember!  
Magammal viszem a lelked.  
Ha nem jössz, viszlek erővel,  
Vagy elfújlok, mint egy porszemet.

Első olvasatra érezhető, hogy a dal kezdősorával valami nincs rendben: az ördög nem szokott templomba járni, az nem az ő terepe! A második versszak második sorában újabb ellentétet találunk, a zsoldár és a metál műfajának szembenállását, ezzel együtt pedig a szövegben megjelenik egy másfajta médium, a zene is, melynek további megnyilvánulása az ördög orgonajátéka. A következő oppozíció szintén ebben a strófában található: a vég és a kezdet egymást kiegészítő ellentétként jelenik meg. A fordított időbeli sorrend jelzi a szöveg- és dallambeli váltás, a refrén közeledtét, de közvetve utalhat a refrén utáni szakaszra is, amelyben a fordítottság a Sátán egyik attribútumával, a fordított kereszttel függ össze, és egyben vissza is utal a zsoldár és a metál közti éles váltásra. Érdekes, hogy a kántor sántasága is inkább az ördög egyik tulajdonsága lehetne, akit sok esetben állathez hasonló patákkal és járással ábrázolnak. A zene médiuma folyamatosan „szóhoz jut” a dalszövegben, hiszen a harang és a hang felfogható zenei elemként is. A dal utolsó része egyértelműen Goethe *Faustjának* motívumvilágát idézi.



A teljesség kedvéért utalnom kell ennek a dalnak az albumon elfoglalt „vizuális” helyére is, ezzel egyúttal egy újabb médiumot bevonva az értelmezésbe. A dal az album címadó dala (*Pokoli színjáték*) és a 666 című szerzemény után következik. A 666-os szám nemcsak egy dal

címe, hanem az album borítójának egyik központi eleme is. A XXI. század című műsor zenekarról szóló adásában<sup>1</sup> Kukovecz Gábor, a Pokolgép alapítója és gitárosa elmesélte, hogy néhány újságíró (akik véleménye szerint egyetlen koncertjükön sem voltak) a 666 című daluk miatt sátánistának bélyegezte őket, Kalapács József pedig ugyanitt azt nyilatkozta, hogy emiatt több koncertjüket is a „*Nem vagyunk sátánisták*” kijelentéssel kellett kezdeniük. A legnagyobb ellenszenvet a 80-as évek végi szocialista társadalomból – nyíltan vállalt ateizmusa ellenére – mégis talán a *Sátán* című dal váltotta ki, mivel az a *Miatyánk* negatív parafrázisa:

*Óh Uram!  
Szabadíts meg!  
A jóságtól óh Uram,  
s vígyél engem  
a kísértésbe óh Uram  
s miképp a Földön  
azonképp a Pokolban is  
legyen  
meg az akaratod!<sup>2</sup>*

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenem az album címadó dalát is, amely nemcsak a zenekar nevére utal, hanem – mintegy ellentétként – Dante *Isteni színjátékára* is. Az intermedialitás szempontjából ez azért érdekes, mert a színjáték nemcsak auditív, hanem többek között vizuális élményt is nyújt. Az erre utaló jelek a szövegben implicit módon is megjelennek:

*Álarcok néznek rád,  
menekülni nincs hová,  
Az arénában  
kezdődik a show.*

Itt kell jeleznem, hogy a fentebb említett interjúban Kalapács Józsi arra is utal, hogy a színpadi összhatás fokozásának érdekében a koncertek kellékeként többször is használtak koporsót.

Az ellentétek után következzen most néhány szövegközi párhuzam! A *Metálbomba* nemcsak a P(p)okolgépére, hanem egyben a zenei műfajra is utal. A cím akár úgy is értelmezhető, hogy bár rengeteg minden változott a zenekar harminc éve alatt, de a lényeg, az önazonosság megmaradt. Ennek kifejeződései a dal refrénjében is megjelennek, mintegy újraírva, de részben felül is írva az *Éjféli harang* szövegét:

<sup>1</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=TzjIA7FRa4>

<sup>2</sup> A szöveget úgy tagoltam, hogy igazodjon a zenéhez.

*Szívemben metálbomba,  
Angyalok kánkánt ropnak,  
Ördögök énekelnek,  
Mulatnak rockerekkel,  
Ha szól a vekker,  
Hajnal kettő,  
Tudom a sátán eljő,  
Gitárt vesz a kezébe,  
Örökre megjavul,  
Húrokat nyúz.*

*Szívemben metálbomba,  
Angyalok kánkánt ropnak,  
Ördögök énekelnek,  
Mulatnak rockerekkel,  
Ha szól a vekker,  
Hajnal kettő,  
Tudom a sátán eljő,  
Gitárt vesz a kezébe,  
Örökre megjavul,  
Nem kell, hogy félj,  
Jó útra lép,  
Rockerként él.*

Itt az időpont nem éjfél, hanem hajnali két óra, a hangszer nem orgona, hanem gitár, nemcsak ördögök, hanem angyalok is mulatnak, senki nem menekül, ellenkezőleg: mindenki jól érzi magát. Az is fontos tényező, hogy a zene szintjén a gitárszóló és a dupla refrén előtt felcsendül egy olyan szekvencia, amely teljes mértékben az *Éjféλι harang* egyik tipikus dallamrészletét idézi. A kettőzött refrén önmagában nem lenne érdekes, hiszen elég gyakran használt műfajfüggetlen zenei fogás, viszont a hangfekvésváltás és a befejező három sor együttese arra utal, hogy a folytonosság ellenére történt egyfajta változás is, és – mint a népmesékben – ennek a dalnak a végén a jó győzedelmeskedik. A szövegbeli végkifejlet mintha kissé ellentétben állna a vizuális közlésszinttel, hiszen az album borítóján megjelenő heavymetal-sátán képe nem éppen bizalomgerjesztő.



Végezetül pedig következzen az *Ítélet helyett* című Pokolgép-dal, amelyből nemrégiben készült egy teljesen más stílusú, de azonos című feldolgozás Majka és zenésztársai jóvoltából.

Az eredeti dal érdekessége, hogy azon ritka kivételek közé tartozik, amelyekhez készülhetett videoklip is. Ez azért fontos, mert az átdolgozáshoz nemcsak a szöveget (pontosabban az első versszak szövegét), hanem a képanyagot is alapul vették: mindkét klipben tömbházak között sétálnak a zenészek, a gyerekek is központi szereplők stb. Van azonban egy alapvető

különbség a két képi világ között: az eredeti színes, a feldolgozás viszont fekete-fehér. Ez a megoldás valószínűleg azt az időutazást hivatott előkészíteni, melynek főszereplői a Majka-klip közepétől egyesével megjelenő eredeti Pokolgép-tagok (Kalapács József, Nagyfi László és Pazdera György), és amelynek végén tanúi lehetünk két világ találkozásának, hiszen rockerek és rapperek együtt éneklnek a feldolgozás refrénjeként szolgáló eredeti dal első versszakát.



Ez a gesztus azt jelzi, hogy az idő, a tér és a stílus is megváltozott, az egykori probléma azonban még ma is időszerű. Erre a szövegben a határozatlan névelő használatában megnyilvánuló minimális változtatás utal: „Így lettünk mi egy megátkozott nemzedék”. A szóban forgó problémával azonban nemcsak a jelenben, hanem a jövőben is szembe kell nézni, amit szintén egy szövegbeli változtatás jelez: az előbb idézett sor után – betoldásként – elhangzik az „Így lesznek ők is” fordulat. Lezárásként újra felcsendül a dal elején hallott refrén, de ennek már csak a dallama, illetve az utolsó két sora azonos az eredetivel:

*Nehéz volt minden nap  
Itt küzdeni kell  
A gyenge meghal,  
nincs tovább.  
Csak arra kérlek, értsd meg,  
A fénnel vívunk csatát.  
Így lettünk mi,  
Megátkozott nemzedék.*

Az utolsó refrén szövege elgondolkodtató, hiszen „A fénnel vívunk csatát” sor – melynek révén a fekete-fehér képi világ ismét hangsúlyossá válik – akár háromféleképpen is magyarázható: 1. a fény szolgálatában, 2. a fény ellenében, 3. a sötétség ellen önmagunkban. Elvileg a képi világ is mindhárom variációt magában foglalja, hiszen a klip olyan, bandaharcokban megsebesített hús-vér szereplőket is felvonultat, akikről nehéz eldönteni, hogy a „jó” vagy a „rossz” oldalhoz tartoznak-e, mégis nagyon valószínűnek tűnik, hogy a fenti mondat a három lehetőség ötvözeteként értelmezendő: a betonházak között – utcagyerekként – is várhatnak csodák (példaként lásd a klipben megjelenő elismert zenészeket), de ahhoz mindenkinek meg kell vívnia a saját harcait mind a külvilággal, mind pedig saját magával.